

PLATOON VERZAMELD WERK

Plato

MENEXENOS

November 2011

Deze tekst is uitsluitend voor persoonlijk gebruik. Commercieel gebruik is niet toegestaan. Evenmin is het toegestaan de tekst te wijzigen, bewerken, geheel of gedeeltelijk te publiceren, of anderszins te vermenigvuldigen. Toegestaan is het kopiëren van citaten of kleine tekstgedeelten voor studie- en discussiedoeleinden.

© Copyright 2011 - Stichting Ars Floreat

www.arsfloreat.nl

info@arsfloreat.nl

Uit: Platoon Verzameld Werk - deel 4 - ISBN 90 6030 382 2

Vertaling: School voor Filosofie, Amsterdam

Copyright: © 2011 Stichting Ars Floreat, Postbus 74082, 1070 BB Amsterdam

Niets uit deze tekst mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische media, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this text may be reproduced in any form, by print, photocopy, microfilm, electronic media, or any other means, without written permission from the publisher.

INLEIDING MENEXENOS

Aan deze dialoog nemen Sokrates en de jonge Menexenos deel. Bij hun ontmoeting komen zij te spreken over de officiële toespraak die gehouden zal worden ter gelegenheid van de op handen zijnde staatsbegrafenis van in de oorlog omgekomen strijders. Met een uithaal naar de bombastische redenaars van die tijd beschrijft Sokrates zijn jonge vriend vol humor de voosheid en gekunsteldheid van toespraken die bij zulke gelegenheden gebruikelijk zijn. Dan laat hij zich door Menexenos verleiden een voordracht te citeren, zoals die zou moeten luiden en die zijn retoricaleermeesteres Aspasia heeft voorbereid.

Luisterend naar de eenvoud en klaarheid van de voordracht wordt de toehoorder uitgetild boven de gebeurtenis die er de aanleiding toe is. Eigenschappen als moed, vertrouwen, volharding, die de enkeling kunnen inspireren zijn eigenbelang ondergeschikt te maken aan het welzijn van de gemeenschap, worden geschilderd binnen het raam van de geschiedenis van de stad Athene. Een bewonderenswaardig tableau-vivant.

Daarnaast echter blijven Sokrates' spottende woorden uit het begin van de dialoog naklinken, zodat de toehoorder zich verwonderd afvraagt welke beweegreden Platoon heeft gehad voor deze korte dialoog. Dat stemt ons tot nadenken. En is dat niet het steeds geldige motief voor alle woorden van Sokrates?

MENEXENOS

Gesprekspartners: Sokrates, Menexenos.

- 234a *Sokrates:* Waar komt ge vandaan, Menexenos, van de agora?
Menexenos: Ja, Sokrates, en van het raadhuis.
Sokrates: Waarom speciaal het raadhuis? Maar natuurlijk, ge denkt dat ge uw opleiding en filosofische scholing hebt beëindigd en ge veronderstelt dat ge nu voldoende onderlegd zijt, dus wilt ge u met gewichtiger zaken bezighouden; en, mijn beste, zo
- b jong als ge zijt, wilt ge nu ons ouderen gaan regeren, opdat uw familie ononderbroken door kan gaan iemand te leveren die voor ons zorgt.
Menexenos: Sokrates, als gij mij toestaat en aanraadt een regeringsambt te aanvaarden, dan zal ik dat graag doen, maar anders niet. Deze keer echter ging ik naar het raadhuis, omdat ik gehoord had dat de Raad iemand gaat kiezen die zal spreken voor de gevallenen. Ge weet immers dat er begrafenisplechtigheden worden voorbereid?
Sokrates: Ja zeker. En wie hebben ze gekozen?
Menexenos: Nog niemand. Zij hebben het tot morgen uitgesteld. Maar ik denk dat het Archinos of Dioon zal worden.
- c *Sokrates:* Waarachtig, Menexenos, sneuvelen in de oorlog lijkt wel heel voordelig. Dan krijgt men immers een prachtige begrafenis, ook als men bij zijn sterven een armoedzaaier is, en zelfs een nietsnut krijgt lof toegezwaaid door geleerde mannen die
- 235a niet zomaar wat zeggen, maar hun toespraken langdurig voorbereiden. En zij doen dat zo prachtig, met verhalen over wat ieder heeft en niet heeft en met woordschilderijen over de schoonste eigenschappen, waarmee ze onze zielen betoveren. Op allerlei wijzen huldigen zij de stad en allen die in de oorlog omgekomen zijn, en al onze voorouders en ook ons levenden, zodat ik mezelf door hun loftuitingen verbaasd verheven ga voelen.
- b En iedere keer weer, Menexenos, sta ik gefascineerd te luisteren en verbeeld mij op datzelfde moment een groter, edeler en schoner mens te worden. En als er, zoals vaak gebeurt, een paar vreemdelingen in mijn gezelschap meeluisteren, dan word ik dat in hun ogen op dat moment ook. Want zij blijken voor mij en de rest van de stad dezelfde gevoelens te koesteren, en meegesleept door de spreker, leggen ze daar graag nog een schepje bovenop. En dat verheven gevoel blijft mij minstens drie dagen bij, zo
- c indringend klinken de woorden en de stem van de spreker nog na in mijn oren. Moeizaam kom ik pas tegen de vierde of vijfde dag tot mijzelf en merk dat ik toch op de aarde ben. Tot dat ogenblik dacht ik welhaast op de Eilanden der Gelukzaligen te vertoeven. Zo bekwaam zijn onze redenaars.
Menexenos: Ge steekt altijd de draak met de redenaars, Sokrates. Ik denk trouwens dat de uitverkorene deze keer niet erg uitvoerig zal zijn, want de verkiezing is heel plotseling aangekondigd, zodat de spreker noodgedwongen misschien wat zal improviseren.
- d *Sokrates:* Maar waarom, mijn beste? Allemaal hebben ze redevoeringen klaar liggen en daar komt nog bij dat het niet moeilijk is zulke toespraken te improviseren. Zeker, als Atheners geprezen moeten worden voor een gehoor van Peloponnesiërs, of Peloponnesiërs voor een gehoor van Atheners, dan moet de redenaar van goeden huize komen wil hij erin slagen de tegenpartij op te hemelen. Maar wanneer iemand in zijn

- voordracht eigen mensen wil prijzen, dan krijgt hij de handen gemakkelijk op elkaar.
Menexenos: Denkt ge dat, Sokrates?
Sokrates: Bij Zeus, natuurlijk.
- e *Menexenos*: Zoudt ge zelf zo'n toespraak kunnen houden, Sokrates, als de Raad u daarvoor koos?
Sokrates: Dat ook ik dat zou kunnen, is niet zo verwonderlijk, Menexenos, omdat mijn leermeesteres zeer begaafd is in de retorica. Bovendien heeft zij van zoveel anderen goede redenaars gemaakt, van wie er één zelfs alle Grieken overtrof, namelijk Perikles, de zoon van Xanthippos.
Menexenos: Wie is zij? Aspasia zeker?
- 236a *Sokrates*: Ja, en ik noem ook Konnos, de zoon van Metrobios. Dat zijn mijn twee leermeesters, de een in de muziek en de ander in de retorica. Het is dus niet te verwonderen dat een man die zo opgeleid is, goed kan spreken. Maar iemand die minder goed onderwezen is dan ik en muziek geleerd heeft van Lampros en retorica van Antiphon uit Ramnous, zal ook gevierd zijn bij de Atheners om zijn loftuitingen.
Menexenos: Wat zoudt gij zeggen, als ge moest spreken?
- b *Sokrates*: Uit mijzelf waarschijnlijk niets; maar gisteren nog hoorde ik een toespraak van Aspasia die juist voor deze mensen een grafrede hield. Zij had namelijk ook gehoord wat gij net vertelt, dat de Atheners een spreker gaan kiezen, en toen liet zij mij horen hoe de toespraak moest worden. Zij sprak deels voor de vuist weg en deels voorbereid en - naar mijn indruk - overgenomen uit de eveneens door haar geschreven grafrede die Perikles ooit hield. Daaruit had zij fragmenten bij elkaar gevoegd.
Menexenos: Kunt ge u nog herinneren wat Aspasia zei?
- c *Sokrates*: Zeker. Reken maar dat ik dat geleerd heb, want het scheelde soms niet veel of ik kreeg slaag als ik iets vergat.
Menexenos: Waarom laat ge het nu niet horen?
Sokrates: Om geen boos gezicht te krijgen van mijn leermeesteres, als ik haar rede openbaar maak.
Menexenos: Welnee, Sokrates. Vooruit, doe mij een genoegen en vertel. De rede van Aspasia of van iemand anders, als ge maar spreekt.
Sokrates: Ge zult mij alleen maar uitlachen, als ge vindt dat ik mij op mijn leeftijd nog als een leerjongen gedraag.
Menexenos: Helemaal niet, Sokrates. Toe, spreek nu maar.
- d *Sokrates*: Ach, ik moet u wel terwille zijn. Al zoudt gij mij vragen naakt te dansen, dan zou ik dat bijna nog doen om u te plezieren. Wij zijn toch alleen. Luister dan. Zij begon, geloof ik, eerst over de gestorvenen zelf te spreken. Zij zei: Door hun nobele daden hebben deze mannen van ons ontvangen wat hun toekomst en daarmee aanvaarden zij de reis die het lot hun toebedeelde. Zij worden immers officieel ten grave gedragen door de staat en privé door hun familie. Maar nu rest nog de hulding in woorden die de wet deze mannen wil aanbieden, en dat is goed. Want door middel van fraai gekozen woorden ontvangen zij die nobele daden verrichten, de hulding van
- e
 237a Hoe denken wij nu dat zo'n toespraak moet luiden en hoe moeten wij precies beginnen met de hulding van dappere mannen die, toen zij nog leefden, door hun moedig

- gedrag hun naasten tot vreugde waren en die hun leven gaven voor de levenden? Ik denk dat wij hen moeten prijzen door hun afkomst na te gaan, want daardoor werden zij als vanzelf edelen. En edel waren zij, omdat zij uit edele voorouders geboren zijn. Laten wij dus eerst de lof van hun edele afkomst zingen en dan van hun opvoeding.
- b Vervolgens zullen wij vertellen wat zij deden, hoe dapper zij zich gedroegen, geheel in overeenstemming met hun afkomst en opvoeding. Om te beginnen hun edele afkomst. Zij werden niet geboren als kinderen van vreemdelingen en ook hun kinderen werden geen vreemdelingen genoemd, die wel in dit land wonen maar geboren zijn uit buitenlandse ouders. Nee, zij waren kinderen van
- c dit land en hebben hier gewoond en geleefd. Zij zijn niet, zoals anderen, opgevoed door een stiefmoeder, maar zij hebben het land waar zij wonen, als moeder, en nu zij hun einde gevonden hebben, liggen zij in de vertrouwde grond die hen voortbracht, hen opvoedde en nu weer terug ontvangt. Het is allereerst onze hoogste plicht die moeder te eren, want zo verhogen wij tegelijkertijd de edele afkomst van de gesneuvelden. Het land verdient de lof van alle mensen, niet alleen van onszelf, maar ook van anderen. Vooral omdat de goden dit land liefhebben. De goden hebben immers niet voor niets
- d getwist om dit land. En waarom zou een land dat door goden geprezen wordt, niet verdienen door de hele mensheid te worden geprezen? Er is nog een tweede goede reden waarom ons land moet worden geëerd. In de tijd namelijk dat de hele aarde allerlei wilde en tamme wezens voortbracht en deed opgroeien, was ons land ongerept en vrij van verslindende dieren. Het verkoos de mens
- e voort te brengen die alle levende wezens overtreft in verstand en als enige recht en religie kent. En er zijn sterke aanwijzingen dat dit land de voorouders van de gevallenen en van onszelf voortbracht. Want dit land biedt voldoende voedsel aan alle wezens die jongen voortbrengen. Ook bij een vrouw blijkt hieruit of zij al dan niet de echte moeder is. Want wie geen bron van voedsel is voor haar kind, is geen echte moeder. Welnu, ons land, dat onze moeder is, biedt genoeg aanwijzingen dat het
- 238a mensen voortbracht. Want als enig en eerste land in die tijd leverde de grond de mens granen als tarwe en gerst, waardoor het menselijk ras het rijkst en het best wordt gevoed. Daarom was deze grond werkelijk de moeder van dit schepsel. Dit kan bij een land nog eerder dan bij een vrouw als bewijs van moederschap gelden. Want het is niet de aarde die bij zwangerschap en leven geven het voorbeeld van de vrouw volgt, de vrouw volgt het voorbeeld van de aarde. Ook misgunde zij haar vruchten niet aan anderen dan haar eigen kinderen, maar zij deelde rijkelijk uit. Daarna bracht zij voor haar kinderen als welkome aanvulling bij hun zwoegen de olijf tot
- b bestaan. En toen zij hen gevoed had en tot wasdom had gebracht, gaf zij de mensen goden als leiders en leermeesters. De namen van die goden kunnen wij hier wel overslaan, iedereen kent die. Zij hebben ons bestaan geregeld door ons als eersten de vaardigheden bij te brengen die nodig zijn voor onze dagelijkse behoeften en door ons te leren hoe wij aan wapens moeten komen en hoe deze te gebruiken voor de bewaking van het land. Aldus geboren en opgevoed, leefden de voorouders van de gevallenen en zij
- c ontwikkelden een staatsbestuur dat een korte beschrijving verdient. Een staat is immers de voedingsbodem van de mens; als de staat goed is, brengt hij goede mensen voort en als hij slecht is, slechte. Nu moet dus worden aangetoond dat onze voorouders zijn opgegroeid onder een goed bestuur, waardoor zij goede mensen waren, evenals de mensen van nu, bij wie de doden horen. Want de staatsvorm van toen bestaat nu nog,

- een aristocratie, waarin wij burgers vanaf die tijd bijna zonder onderbreking leven. Sommigen noemen het een democratie, anderen geven de voorkeur aan een andere naam. Maar in werkelijkheid is het een aristocratie, een regering van de besten, gesteund door het volk. Want wij hebben altijd staatshoofden, soms aangesteld op grond van erfelijkheid en soms door verkiezing. Het gezag in de staat is meestal in handen van het volk, maar de ambten en de macht gaan steeds naar hen die daarvoor het meest in aanmerking komen. Geen man wordt een ambt onthouden vanwege een zwak gestel, armoede of vage afkomst. Ook komt hij niet, zoals in andere staten wel gebeurt, tot aanzien door het tegendeel. Er geldt maar één maatstaf: wie wijs en integer wordt gevonden, kan heersen en regeren.
- d De oorzaak van dit beleid is gelegen in het feit dat wij van gelijke geboorte zijn. De andere staten zijn immers opgebouwd uit verschillende volkeren, zodat ook hun regeringsvormen heterogeen zijn. Ze kennen tyrannieën en oligarchieën, ze hebben besturen waarbij de een de ander als slaaf of als meester ziet. Maar wij en onze medeburgers, die allen als broeders van één moeder afstammen, willen elkaars slaven of meester niet zijn. Gelijkheid van afkomst volgens de natuur brengt ons er juist toe gelijkheid voor de wet te zoeken en alleen op grond van veronderstelde goedheid en wijsheid schikken wij ons naar elkaar. Zo hebben onze gemeenschappelijke voorouders en ook onze broeders zelf, opgegroeid als ze zijn in vrijheid en adeldom, voor de gehele mensheid veel goede daden verricht in het persoonlijke en het openbare leven. Zij deden dit in de overtuiging dat omwille van de vrijheid de strijd moet worden
- 239a aangeboden zowel met Grieken, ter bescherming van Grieken, als met barbaren, ten behoeve van heel Griekenland. Hoe zij Eumolpos en de Amazonen en nog vroegere aanvallers afweerden, toen die tegen hun land optrokken, en hoe zij de bewoners van Argos tegen die van Kadmos te hulp kwamen en de Herakliden tegen de bewoners van Argos - tijd schiet tekort om dat uitgebreid te vertellen. Dichters hebben hun glorie trouwens al vaak genoeg poëtisch bezongen en aan ieder verkondigd. Als wij hun nu lof
- c toezwaaien met gewone woorden, dan zouden wij daar wel eens in kunnen falen. Ik denk daarom dat wij dat niet moeten doen, temeer daar zij hun beloning al hebben. Maar er zijn nog andere helden die niemand meer kent en die door geen dichter nog naar waarde werden bezongen. Die moeten - dunkt mij - weer aan de vergetelheid worden ontrukkt door te zingen van hun glorie en ook anderen te inspireren tot oden en andere poëzie, de helden in kwestie waardig. Daarover wil ik het eerst hebben.
- d Toen de Perzen heel Azië onder hun macht hadden en Europa geknecht, hebben de bewoners van dit land hen tot staan gebracht. Dat waren onze voorouders, die wij nu met recht en reden in herinnering brengen om hun moed. Als iemand die naar waarde wil schatten, moet hij die zien in het licht van de tijd waar we over spreken, toen heel Azië al onder de slavernij van de derde Perzische koning leefde. Cyrus, de eerste
- e Perzische koning, had zijn (Perzische) volk op eigen kracht bevrijd en tegelijk de Meden, hun meesters, geknecht. Ook de rest van Azië tot aan Egypte had hij onderworpen. Zijn zoon heerste over Egypte en over zoveel Libië als hij onder de voet kon lopen. De derde Perzische koning, Darius, breidde zijn heerschappij te land uit tot aan de Scythen en beheerste met zijn vloot de zee en de eilanden, zodat niemand het
- 240a waagde hem de voet dwars te zetten. De wil van alle mensen was gebonden. En zo had de Perzische macht veel grote en krijgshaftige volkeren aan zich onderworpen. Toen heeft Darius, onder het voorwendsel dat wij met de Eretriërs samenspannen tegen Sardis, vijfhonderdduizend man in vrachtschepen, in troepenschepen en met

- b driehonderd oorlogsschepen op ons afgestuurd onder leiding van Datis. Deze had de opdracht de Eretriërs en de Atheners gevangen mee terug te brengen, als hij tenminste zijn eigen kop wilde houden. Datis zeilde naar Eretria om te vechten tegen mannen die behoorden tot de beroemdste krijgers van de Grieken uit die tijd; zij waren bovendien niet weinig in getal. Binnen drie dagen overmeesterde hij de Eretriërs en om niemand te laten ontsnappen, liet hij hun hele land grondig uitkammen.
- Dat deed hij als volgt: Zijn soldaten trokken naar de grenzen van Eretria en gingen van zee tot zee op enige afstand van elkaar staan. Toen trokken zij hand in hand het hele land door om de koning te kunnen zeggen dat niemand was ontsnapt. Met hetzelfde plan gingen zij van Eretria naar Marathoon, in de veronderstelling dat het een koud kunstje zou zijn ook de Atheners aan zich te onderwerpen en, net als de Eretriërs, gevangen weg te voeren. Bij de realisatie van al deze plannen kwam geen Griek de Eretriërs of Atheners te hulp, met uitzondering van de Spartanen, maar die arriveerden pas een dag na de strijd. Alle anderen waren geheel uit het veld geslagen en hielden zich koest, blij met hun tijdelijke redding. Wie zich een voorstelling kan maken van de situatie, kan begrijpen wat voor dappere mannen dat waren die bij Marathoon de troepenmacht van de barbaren afwachtten en de hoogmoed van heel Azië afstrafden. Als eersten behaalden zij de overwinning op de barbaren; zij waren de koplopers en leerden de anderen dat de Perzische macht niet onoverwinnelijk was, maar dat een overmacht aan troepen en rijkdom het aflegt tegen geestkracht en moed.
- c Ik nu beweer dat die mannen niet alleen de grondleggers waren van ons fysieke bestaan, maar ook van onze vrijheid en van die van alle andere volkeren op dit continent. Met die prestatie voor ogen durfden de Grieken immers ook latere gevechten aan, als dat voor de veiligheid nodig was. Zij hadden dat geleerd van de mannen van de slag bij Marathoon. In mijn toespraak moet ik hun dus de erepalm geven.
- d 214a De tweede prijs komt toe aan hen die de zeeslagen wonnen bij Salamis en Artemision. Want ook over hen zou veel te vertellen zijn - over de aanvallen die zij te land en ter zee te verduren hadden en hun verdediging daartegen. Maar ik wil u vooral vertellen wat ik hun grootste verdienste vind, omdat zij daarmee de prestatie van de strijders bij Marathoon aanvulden en afrondden. Want de mannen van Marathoon lieten de Grieken alleen zien dat zij te land met weinigen een grote menigte barbaren konden verslaan, maar de uitslag van een zeegevecht was nog niet zeker. De Perzen hadden ook de reputatie onoverwinnelijk te zijn op zee door hun grote vloot, hun rijkdom, bekwaamheid en macht. Daarom verdienen de mannen die destijds de zee strijd aangingen, onze achting, omdat zij de Grieken bevrijdden van hun obsessie en de vrees voor een overmacht aan schepen en manschappen braken. En zo kwam het dat de rest van de Grieken door beide gevechten - te land bij Marathoon en ter zee bij Salamis - langzamerhand leerden dat ze voor barbaren niet bang hoefden te zijn. De soldaten gaven het voorbeeld te land en de matrozen ter zee.
- b Als derde in volgorde en in vertoon van moed tot redding van het Griekse schiereiland noem ik de prestatie bij Plataiai, waar ten slotte Spartanen en Atheners samen vochten.
- c Met z'n allen keerden zij het zeer grote en ernstige gevaar. Om die moed worden zij nu door ons gehuldigd en in latere tijden door onze nakomelingen ook nog. Maar in de tijd die volgde, stonden nog veel Griekse steden aan de kant van de barbaren en er werd gezegd dat de Perzische koning het plan had de Grieken opnieuw aan te vallen. De rechtvaardigheid gebiedt daarom ook te spreken over de mannen die de vrijheidsstrijd van hun voorgangers tot een goed einde brachten door de zeeën te zuiveren van alle

- e barbaarse schepen. Zij waren het die de zeeslag bij de rivier de Eurumedon leverden, die de expeditie tegen Cyprus ondernamen en die naar Egypte en nog zoveel andere bestemmingen voeren - mannen die wij niet vergeten en die onze dankbaarheid verdienen, want zij zorgden ervoor dat de Perzische koning zich doodsbang
- 242a bekommerde om zijn eigen hachje in plaats van de vernietiging van de Grieken. En zo werd die oorlog tegen de barbaren door alle burgers tot het eind toe gevoerd ten bate van zichzelf en van de andere Grieks sprekende volkeren. Maar toen de vrede kwam en de stad in aanzien raakte, kreeg zij te maken met iets dat weldoeners wel meer te verdragen krijgen: eerst jaloezie en later afgunst en nijd, waardoor zij tegen haar wil in oorlog kwam met de Grieken. En in die oorlog stootten de Atheense soldaten bij
- b Tanagra op de Spartanen die vochten voor de vrijheid van de Boeötiers. Hoewel het gevecht onbeslist bleef, gaf de volgende strijd de doorslag. Want toen de Spartanen zich terugtrokken - de Boeötiers die zij te hulp waren gekomen, lieten zij dus in de steek - hebben onze mannen op de derde dag de overwinning behaald bij Oinophuta en de onrechtmatig verbannen bewoners weer teruggebracht. Dat waren na de Perzische oorlog onze eerste helden, die andere Grieken die voor hun vrijheid vochten tegen
- c Grieken, te hulp kwamen en hen bevrijdden. Bij wijze van eerbetoon zette de stad hen als eersten bij in dit graf. Daarna brak overal oorlog uit en alle Grieken trokken tegen ons op, verwoestten ons land en de stad kreeg stank voor dank. Onze mannen overwonnen hen in een zeeslag en hun Spartaanse aanvoerders werden gevangen-
- d genomen in Spahagia, maar zij werden wel gespaard, hoewel wij het recht hadden hen te doden. Wij hebben de gevangenen teruggestuurd en vrede gesloten in de overtuiging dat tegen mede-Grieken niet langer moet worden gevochten dan tot de overwinning en dat bij persoonlijke wraakgevoelens van een stad het gemeenschappelijk belang van de Grieken niet uit het oog mag worden verloren. Tegen de barbaren gingen zij wel tot het uiterste. De mannen die die strijd streden en nu hier liggen, verdienen zeker onze hulde,
- e want zij toonden aan dat ieder die nog mocht denken dat in die eerste oorlog tegen de barbaren sommige andere bondgenoten dapperder waren dan de Atheners, het bij het verkeerde eind had. Want dat hebben zij toen wel bewezen, met de overwinning in die oorlog van Grieken onder elkaar, en met de overheersing van de leiders van de andere Grieken. Nu zegevierden zij op eigen kracht over de volkeren met wie zij destijds de barbaren hadden verslagen. Op de vrede volgde een derde oorlog, wanhopig en vreselijk, en veel dappere mannen die nu hier liggen lieten daarin het leven. Bij de
- 243a strijd om Leontini hadden velen al talloze zegetekens nagelaten op Sicilië. Nu voeren zij er weer heen, omdat zij plechtig hulp hadden beloofd. Maar wegens de lange afstand was de stad door haar hopeloze toestand niet bij machte hen te helpen. Zij verloren de moed en kampten met tegenslag. Hun vijanden kregen meer respect voor de zelfbeheersing en moed van hun tegenstanders dan achting voor hun vrienden. Velen vochten ook in de zeeslagen bij de Hellespont, waar zij in één dag alle vijandelijke
- b schepen veroverden en nog zoveel meer wonnen.
- De reden dat ik deze derde oorlog 'wanhopig en vreselijk' noemde, is dat de rest van Griekenland zo afgunstig werd op onze stad dat zij zelfs onderhandelingen gingen aanknopen met hun aartsvijand, de koning van Perzië. Dezelfde koning die zij samen met ons terwille van allen verdreven hadden, haalden zij nu in hun eigenbelang weer
- c terug! Een barbaar tegen Grieken! En alle troepen, Grieken en barbaren samen, liepen te hoop tegen onze stad. Ook toen openbaarden zich de kracht en de moed van Athene. Want toen iedereen dacht dat de stad al op haar knieën was gedwongen - en haar

- schepen waren geblokkeerd bij Mutilene - kwamen de gewone burgers te hulp met zestig andere schepen en iedereen was het erover eens dat zij dapper waren, want zij overwonnen de vijand en bevrijdden hun vrienden. En hun zelf overkwam daarbij een onverdiend lot, want zij lieten het leven op zee en dus liggen ze niet hier begraven.
- d Laten we hen nooit vergeten en altijd blijven bewonderen. Door hun moed is niet alleen die zeeslag gewonnen, maar ook de hele verdere oorlog. Want door hen kreeg de stad de reputatie dat zij niet klein te krijgen is, door geen macht ter wereld. En zo is het ook. Door tweedracht in eigen gelederen kunnen wij worden overmeesterd, niet door anderen. Tot op de dag van vandaag overwon immers niemand ons. Overwinning en nederlaag danken wij aan onszelf.
- e Daarna, toen de rust was weergekeerd en er vrede heerste met de andere volkeren, werd onze burgeroorlog uitgevochten. En als mensen ooit het lot van een burgeroorlog te beurt valt, laten zij dan bidden dat het nergens erger toegaat dan bij ons. Want hoe vriendelijk en vertrouwd gingen de burgers uit Piraeus en uit de stad om met elkaar en -
- 244a hoe is het mogelijk - ook met de andere Grieken, en hoe beheerst hebben zij de oorlog tegen Eleusis tot een eind gebracht. Voor dit alles was maar één oorzaak, hun ware bloedverwantschap, die niet alleen in woorden maar ook metterdaad hechte gevoelens van vriendschap en verbondenheid teweegbracht. Ook moeten zij genoemd worden die in die oorlog zijn gesneuveld door gevechten onderling. Laten wij hen met elkaar verzoenen voor zover dat binnen onze macht ligt, door gebeden en offeranden voor hen
- b in wier macht zij zijn; dat ze zich met elkaar verzoenen, zoals ook wij ons verzoend hebben. Want niet uit kwaadaardigheid hebben zij zich aan elkaar vergrepen of uit vijandschap, maar door een ongelukkige samenloop van omstandigheden. En wij zijn daar nu de levende getuigen van. Van dezelfde stam als zij, hebben wij elkaar vergeven wat wij gedaan en ondergaan hebben.
- Daarna heerste er in ons land volkomen vrede en de stad had rust. Voor de barbaren die zich krachtig verdedigden, toen zij onder onze aanvallen te lijden hadden, was zij barmhartig, maar op de mede-Grieken was zij gebeten bij de herinnering aan de
- c ondankbaarheid die voor vroegere weldaden van onze kant was betoond; ze hadden zich met barbaren verenigd, ons de schepen afgenomen die ooit hun redding waren en onze muren neergehaald, dat alles in ruil voor het feit dat wij de verwoesting van hun muren destijds verhinderden. Voortaan zou Athene geen Griek meer te hulp komen, wie er ook door een andere Griek of door barbaren onder de voet werd gelopen. En daar bleef zij bij.
- Aldus ons besluit, maar de Spartanen dachten dat wij, de behoeders van de vrijheid,
- d ingestort waren en dat het nu op hun weg lag de rest van de Grieken te onderwerpen; wat ze dan ook deden.
- Waarom het verhaal langer maken? Wat ik hierna nog kan vertellen, gaat immers niet over vroeger of mensen van lang geleden. Wij weten toch zelf hoe de belangrijkste staten van Griekenland: Argos, Boeëtie en Korinthe, in paniek op de hulp van onze stad terugvielen en dat - o wonder - zelfs de Perzische koning zo wanhopig was dat hij tot de
- e conclusie moest komen dat er voor hem van geen kant meer redding te verwachten viel dan van dezelfde stad die hij zo graag had willen vernietigen. En als iemand de stad al met recht ergens van kan beschuldigen, dan in ieder geval niet van het feit dat zij niet altijd uiterst barmhartig is geweest en de zwakken bijgestaan heeft. En ook bij deze
- 245a gelegenheid was zij niet in staat te volharden in haar besluit niet te helpen wanneer iemand die haar onrecht had aangedaan, werd geknecht. Zij herzag haar standpunt en

- hielp toch. Alle Grieken hielp zij en zij redde hen van de slavernij. Zij bleven vrij tot het tijdstip waarop zij elkaar weer onderwierpen. Maar Athene zelf kon niet besluiten tot hulp aan de Perzische koning; de overwinningen bij Marathoon, Salamis en Plataiai moesten immers in ere worden gehouden. Ze stuurde alleen ballingen en vrijwilligers
- b en zonder twijfel waren die zijn redding. Toen Athene haar muren en vloot weer opgebouwd had, trok zij weer ten oorlog, noodgedwongen, en vocht voor de bewoners van Parion tegen de Spartanen.
- c Bang geworden voor Athene wilde de koning ons afvallig worden, toen hij zag dat de Spartanen de zeeoorlog opgaven. Om daarvoor een goed excuus te hebben, vroeg hij ons de andere Grieken op het vasteland aan hem over te laten, in de vaste overtuiging dat wij dat toch niet zouden willen. Deze Grieken waren door de Spartanen al aan hem uitgeleverd in ruil voor zijn bondgenootschap met ons en de andere medestrijders.
- d In de rest van de bondgenoten vergiste hij zich, want de Korinthiërs, Argiven, Boeötiers en de anderen besloten hem te geven waar hij om vroeg: alle Grieken van het vasteland in ruil voor geld. Wij hebben als enigen niet de treurige moed gehad ons tot die overgave te verplichten. Zo diep geworteld en levend is de adeldom van deze stad. Van nature heeft zij een afkeer van barbaren, want wij zijn pure Grieken, zonder bijmenging van vreemde volkeren. Onder ons wonen geen mannen van het genre Pelops, Kadmos, Aiguptos, Danaos of al die anderen, barbaar van huis uit en alleen in naam Griek. Maar als echte Grieken zijn wij vrij van barbaarse smet en daarom is de afkeer voor vreemde rassen onze stad aangeboren. En zo kwamen wij dus weer alleen te staan met onze
- e onwil om iets schandelijks en onbehoorlijks te doen als het uitleveren van Grieken aan barbaren. Wij waren dus weer in dezelfde situatie als toen wij onder de voet werden gelopen, maar door Gods hulp konden wij de strijd nu beter beëindigen dan toen. Want met behoud van schepen, muren en koloniën hebben wij de strijd beslecht. Zo waren ook de vijanden graag bereid op te houden met vechten. Wel ontvielen ons ook in die
- 246a oorlog veel dappere mannen - bij Korinthe hadden zij te kampen met moeilijk terrein en bij Lechaion met verraad. Dapper waren ook de mannen die de Perzische koning ontzetten en de Spartanen van zee verdreven.
- Ik breng ze u allen in herinnering; uw taak is het, die dappere mannen te loven en te prijzen.
- Dit waren dan de daden van de mannen die hier liggen en van vele anderen die gesneuveld zijn voor hun land. Veel nobele daden heb ik genoemd en er valt nog veel
- b meer heldhaftigs te vertellen. Dagen en nachten schieten tekort om alles uitgebreid weer te geven. Laten wij hen niet vergeten en laat ieder zijn nakomelingen aansporen om, net als in tijd van oorlog, de linies van hun voorvaderen vooral niet te verlaten en niet te bezwijken voor lafheid. Thans roep ik u, kinderen van helden, op, en in de toekomst zal ik dat steeds doen, wanneer ik u ontmoet; ik zal niet aflaten uw
- c herinnering levend te houden en u aan te sporen tot de grootst mogelijke dapperheid. Dan is het nu mijn plicht u te vertellen wat uw vaders ons opdroegen aan hun nabestaanden door te geven voor het geval hun iets mocht overkomen. Afgaand op wat zij toen zeiden, zal ik u vertellen wat ik uit hun eigen mond heb gehoord op het moment dat zij zich in het gevaar begaven en wat zij u nu zo graag zouden zeggen, als zij dat hadden gekund. Doe alsof ge van henzelf hoort wat ik nu ga zeggen:
- d - Zonen, dat ge van dappere vaders afstamt, wordt door de plechtigheid van dit moment duidelijk bewezen. Wij, die een oneervol leven hadden kunnen behouden, hebben gekozen voor een eervolle dood, liever dan u en allen die nog geboren zullen

- worden te beschamen, liever dan onze eigen vaders en het hele voorgeslacht te ontoren, want wij vinden dat het leven geen waarde meer heeft voor iemand die zijn eigen
- e geslacht beschaamt. Zo iemand heeft geen vriend meer onder mensen of goden, niet op aarde en niet in de onderwereld na zijn dood. Bewaar onze woorden dus in uw hart en wat ge ook onderneemt, laat edel gedrag uw metgezel zijn en weet wel dat zonder dat alle bezit en alle streven van nul en generlei waarde zijn. Want rijkdom bezorgt de bezitter geen voorspoed, als hij een lafaard is - zo iemand heeft zijn rijkdom voor een ander en niet voor zichzelf - en ook schoonheid en lichamelijke kracht zijn bij een laf en slecht man kennelijk niet op hun plaats; zij maken dat hij extra opvalt en brengen
- 247a zijn lafheid aan het licht. En alle kennis die niet vergezeld gaat van rechtvaardigheid en andere deugden, blijkt leugenachtig en in geen geval wijsheid. Laat het daarom uw diepste wens zijn om als eerste en laatste, te allen tijde en op alle manieren, niet alleen ons, maar ook ons voorgeslacht in roem en eer te overtreffen. En weet wel, als wij het in dapperheid van u zouden winnen, dan brengt die overwinning ons schande en als wij het verliezen, dan zal de nederlaag ons geluk brengen. En zij zouden zeker de
- b overwonnenen zijn en gij de overwinnaars, als ge u voorneemt de faam van uw voorgeslacht niet te misbruiken en te verkwanselen, in de wetenschap dat voor een man met zelfrespect niets zo verachtelijk is als eer die niet ontleend is aan eigen verdiensten, maar aan die van het voorgeslacht. De eerbewijzen aan de voorouders vertegenwoordigen voor het nageslacht zeker een waardevolle en prachtige schat, maar een schat, goederen en faam gebruiken zonder deze door te geven aan zijn kinderen, is verachtelijk en karakterloos en wijst op gebrek aan eigenwaarde. Doe met toewijding
- c wat wij zeggen, en wij zullen elkaar als vrienden ontmoeten, wanneer u te bestemder ure hierheen wordt gevoerd. Maar als ge onze woorden niet wilt horen en u in dit leven laf gedraagt, zal niemand u welkom heten. Dit is de boodschap voor onze kinderen. Als wij nog vaders en moeders hebben, moedig hen dan aan de dood van hun zonen - als zo'n lot hun beschoren is - te dragen met een licht gemoed en deel niet in hun
- d klaagzangen; zij hebben genoeg aan hun eigen verdriet en het lot dat hen treft en hebben daarbij niemand nodig. Laten wij liever hun wonden helen en hen geruststellen met de verzekering dat de goden hun vurigste bede hebben verhoord. Zij hebben voor hun kinderen immers het eeuwige leven niet gevraagd, maar dat zij dapper en beroemd mochten worden. Dit hoogste goed is hun toch verleend. Een sterveling kan nauwelijks verwachten dat werkelijk alles in zijn leven uitkomt zoals hij zich dat in zijn dromen
- e voorstelt. Door de slagen van het lot dapper te verduren, zullen zij daadwerkelijk bewijzen dappere vaders van dappere kinderen te zijn. Maar als zij zich laten gaan, laden zij de verdenking op zich of dat zij onze vaders niet zijn of dat ons ten onrechte lof wordt toegezwaard. Dat moet allebei worden vermeden. Juist zij moeten door hun gedrag onze lof zingen en duidelijk laten zien dat zij echte mannen zijn, vaders van mannen. Het oude gezegde 'in niets te veel' lijkt een prachtige uitspraak en het is ook werkelijk waar. Want die mens is voor het leven het beste toegerust die, wat zijn geluk
- 248a betreft, alles of bijna alles van zichzelf laat afhangen en zijn welzijn niet ophangt aan anderen, waardoor onvermijdelijk ook zijn bestaan aan schommelingen onderhevig wordt, al naar gelang het hun goed of slecht gaat. Zo iemand is bezonnen, dapper en verstandig. Zo iemand kan zich bij het krijgen of verliezen van bezit en kinderen het beste richten naar dat gezegde. Want omdat hij op zichzelf vertrouwt, zal hij zich 'niet al te' juichend en 'niet al te' bedroefd gedragen. Wij vragen onze vrienden en familie om zo evenwichtig te zijn en wij wensen dat zij dat ook laten zien, zoals ook wij ons nu
- b

- 'niet te' opgewonden en 'niet te' bevreesd betonen, ook al zouden wij in de strijd die nu woedt, moeten sterven. Wij vragen van onze vaders en moeders de rest van hun bestaan
- c in deze geest te leven en te beseffen dat zij ons weinig genoeg doen met beklag en gejammer. Want als de doden enig gewaarzijn hebben van de levenden, dan doen ze ons alleen maar verdriet door in zak en as te zitten en hun verlies moeizaam te dragen. Maar als ze hun lot niet zwaar opnemen en evenwichtig blijven, dan zullen zij ons het meest genoeg doen. Ons lot zal dan de meest eervolle bestemming hebben gevonden die mensen beschoren kan zijn, zodat het eerder bejubeld dan bejammerd moet worden.
- d Door hun aandacht te richten op het verzorgen en voeden van onze vrouwen en kinderen, zullen zij hun ongeluk het snelst vergeten en een edeler en zinvoller leven leiden en ons dierbaarder zijn.
- Dit is alles wat wij onze verwanten te zeggen hebben. De staat willen wij met klem vragen in onze plaats voor onze ouders en kinderen te zorgen. Geef onze kinderen een goede opvoeding en geef onze ouders wat zij op hun oude dag verdienen. Wij weten trouwens dat de stad daar ook zonder onze aansporing goed voor zal zorgen. Kinderen
- e en ouders van de gevallenen, dit is de boodschap die ik u op hun aandringen doorgeef. Van deze taak heb ik mij zo nauwgezet mogelijk gekwet. In hun naam vroeg ik u, zonen, te handelen als uw vaders en de ouders vraag ik zich geen zorgen te maken om het eigen bestaan, omdat wij u als enkeling en als gemeenschap op uw oude dag zullen voeden en verzorgen waar een van ons ook maar iemand van u mocht ontmoeten. De
- 249a zorg die de stad geeft, is uzelf wel bekend. Zij heeft in wetten vastgelegd dat zij zal zorgen voor de kinderen en de ouders van hen die in de oorlog zijn omgekomen. De hoogste autoriteit onder de burgers heeft de opdracht erop toe te zien dat de vaders en moeders van onze helden geen onrecht overkomt. De kinderen brengt de staat zelf groot en hij doet zijn best hen zo min mogelijk te laten merken dat zij wezen zijn. Zolang zij nog kinderen zijn, neemt hij zelf de plaats in van de vader en wanneer zij volwassen mannen zijn geworden, stuurt hij hen geheel voorzien van militaire uitrusting naar hun eigen gebied. Hij wijst daarbij op de taak die hun vader had en brengt deze weer in
- b herinnering door hun de instrumenten van hun vaders moed uit te reiken. En tevens acht hij het een goed voorteken als de jonge man, voorzien van die wapenrusting, naar zijn vaderland gaat om daar met kracht te regeren. En wat de doden zelf betreft, de staat zal nooit ophouden hun eer te bewijzen door zelf elk jaar in het openbaar voor allen de gebruikelijke plechtigheden te verrichten, die voor ieder apart ook in kleine kring plaatsvinden. Bovendien houdt hij dan sportwedstrijden en paardenraces en er zijn
- c allerlei muzikale evenementen. Hij neemt zonder meer de plaats in van opvolger en zoon van de doden; voor de zonen is hij een vader en voor de ouders en andere oudere verwanten neemt hij te allen tijde de volledige zorg op zich in alles wat nodig is. Laat dat goed tot u doordringen, dan zult ge uw ongeluk des te lichter dragen. Zo zult gij de doden en de levenden het dierbaarst zijn en verzachting voor het leed geven en ontvangen. En nu gij en alle anderen samen de doden hebt beweend, kunt ge gaan.
- d Wel, Menexenos, dat is de toespraak van Aspasia uit Milete.
- Menexenos:* Bij Zeus, Sokrates, ge kunt Aspasia wel gelukkig prijzen dat zij als vrouw in staat is zulke toespraken te schrijven.
- Sokrates:* Als ge me soms niet gelooft, ga dan mee om te luisteren als zij zelf spreekt.
- Menexenos:* Ik heb Aspasia vaak ontmoet en ik weet wat voor iemand zij is.
- Sokrates:* Wel, bewondert ge haar dan niet en zijt ge haar nu niet dankbaar voor deze woorden?

- e *Menexenos*: O ja, Sokrates, ik ben hem of haar, wie het ook was die u deze toespraak doorgaf, heel dankbaar en daarbij dank ik de spreker nog voor vele andere gunsten.
Sokrates: Goed zo! Maar laat de anderen het niet horen, want dan kan ik u nog eens vaker andere mooie politieke redevoeringen laten horen.
Menexenos: Wees maar niet bang, dat doe ik niet. Maar laat ze mij wel horen.
Sokrates: Afgesproken.